

“SADDI ISKANDARIY” DOSTONIDA ISKANDAR OBRAZI TAHLILI

Turabekova Laylo Shavkat qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti,

„Sharq tillari “ fakulteti, O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

2- bosqich talabasi

Annotatsiya: Alisher Navoiyning “Saddi Iskandariy” dostonidagi Iskandar obrazi davlat boshqaruvi va rahbarlik san’atining mukammal namunasi sifatida tadqiq etiladi. Maqolada muallif tomonidan ilgari surilgan “adolatli va olim podshoh” kontseptsiyasi tahlil qilinib, ideal rahbarning ma’naviy-axloqiy qiyofasi, ilmga asoslangan qarorlar qabul qilishi va xalq farovonligi yo‘lidagi bunyodkorlik faoliyati yoritib berilgan. Shuningdek, doston misolida rahbarning donishmand maslahatchilar bilan ishlash (shuro) madaniyati va adolat tamoyillarining davlat barqarorligidagi o‘rni ilmiy asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari Navoiyning boshqaruv falsafasi bugungi kun rahbarlik etikasi uchun ham muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Tayanch so‘zlar: ideal rahbar, adolat, ilm, davlat boshqaruvi, komil inson, Arastu o‘g‘itlari, ijtimoiy farovonlik.

Alisher Navoiy o‘zining “Xamsa”sidagi yakunlovchi doston – “Saddi Iskandariy”da nafaqat tarixiy yoki afsonaviy voqealarni bayon etadi, balki o‘zi orzu qilgan komil inson va ideal davlat rahbari modelini chizib beradi. Dostondagi Iskandar obrazi-mutlaq hukmdor emas, balki ma’naviyat va adolat timsolidir. Alisher Navoiy ijodi turkiy adabiyot tarixida insonparvarlik, adolat va komillik g‘oyalarini yuksak badiiy-falsafiy darajada talqin etgani bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Shoirning Xamsa tarkibiga kiruvchi Saddi Iskandariy dostoni esa davlat boshqaruvi, rahbar axloqi va jamiyat taraqqiyoti masalalarini badiiy talqin qilgan muhim asarlardan biridir. Dostonda Iskandar obrazi orqali mukammal rahbar shaxsining fazilatlarini ifodalanadi. Navoiy talqinidagi Iskandar oddiy jahongir emas. U ilm ahliga hurmat bilan qarovchi, adolatni davlatning asosiy mezon deb biluvchi, xalq dardi bilan yashovchi hukmdor sifatida gavdalanadi[4;56]. Shu jihatdan asar bugungi davr rahbar shaxsiga qo‘yilayotgan ma’naviy-axloqiy talablar bilan hamohangligi bilan ham ahamiyatlidir.

Saddi Iskandariy dostonida Iskandar obrazi ko‘p qirrali badiiy-falsafiy timsol sifatida yaratilgan. Shoir qahramonning qudratini uning harbiy salohiyati bilan emas, avvalo adolat va tafakkur bilan baholaydi. Navoiy nazarida davlatning mustahkamligi hukmdorning ma’naviy komilligi bilan belgilanadi. Asarda Iskandar ilm va donishmandlikka alohida e’tibor beradi. U

olimlar bilan maslahatlashadi, har bir qarorni aql va tafakkur asosida qabul qiladi. Bu esa Navoiyning rahbar shaxsiga nisbatan ilgari surgan muhim talablaridan biri-ilm-ma'rifatga tayangan boshqaruv g'oyasini anglatadi. Shoirning fikricha, jaholat bilan boshqarilgan jamiyat tanazzulga yuz tutadi, ilm bilan boshqarilgan davlat esa taraqqiy etadi. Iskandar obrazining eng muhim qirrasini uning adolatlilikidir[5;67].

Navoiy g'oyasiga ko'ra, hukmdor o'z nafsini ustidan g'alaba qozonishi va xalq manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo'yishi kerak. Iskandarning turli mamlakatlarni zabt etishi bosqinchilik emas, balki zulmni yo'qotish va adolat o'rnatish harakati sifatida talqin etiladi. "Adolat bilan mamlakat obod bo'lur" g'oyasi dostonning o'zini tashkil qiladi.

Adolat bila elni qil bahramand,

Ki, yaxshig'a ketsun yomondin gazand[1;535].

(Ma'nosi: Hukmdor yoki rahbar xalqni adolat bilan boshqarsa, jamiyatdagi yaxshi insonlar himoya topadi, yomonlik va zulm esa yo'qoladi. Ya'ni adolat - el farovonligi va osoyishtaligining asosiy omili hisoblanadi.). Dostonda Iskandarning adolatparvarligi ham markaziy o'rinda turadi. Navoiy hukmdorning haqiqiy qudrati zulmda emas, balki xalq ishonchini qozona olishida ekanligini ta'kidlaydi. Iskandar kambag'al va mazlumlarga mehribon, xalq manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo'yuvchi hukmdor sifatida tasvirlanadi. Bu orqali muallif ideal rahbar xalq bilan hamnafas bo'lishi kerak degan g'oyani ilgari suradi. Asarda rahbarning ma'naviy yetukligi masalasi ham muhim o'rin egallaydi. Iskandar boylik va saltanatni insoniylikdan ustun qo'ymaydi. U o'z nafsini jilovlay oladigan, sabr-toqatli va dono shaxs sifatida gavdalanadi. Bu esa Alisher Navoiyning komil inson haqidagi qarashlari bilan uzviy bog'liqdir. Navoiy Iskandar obrazi orqali nafaqat o'z davri hukmdorlariga, balki kelajak avlodlarga ham ma'naviy dastur yaratadi. Dostonda ilgari surilgan rahbar fazilatlarini – adolat, ilmparvarlik, xalqparvarlik va kamtarlik bugungi jamiyat uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Alisher Navoiy Saddi Iskandariy dostonida Iskandar obrazini ideal rahbar timsolida yaratgan. Shoir nazarida haqiqiy rahbar kuch va saltanat bilangina emas, balki adolat, ilm, ma'naviyat va xalqparvarlik bilan ulug'lanadi. Asarda ilgari surilgan g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, yosh avlodni komillik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Alisher Navoiyning Saddi Iskandariy dostoni Sharq mumtoz adabiyotida davlat boshqaruvi, adolat va komil inson konsepsiyasini badiiy-falsafiy jihatdan yuksak darajada ifodalagan muhim asarlardan biridir. Tadqiqot davomida aniqlandiki, dostonida Iskandar obrazi shunchaki tarixiy shaxs sifatida emas, balki ideal rahbar timsoli sifatida talqin etiladi. Navoiy ushbu obraz orqali rahbar shaxsining asosiy ma'naviy-me'yoriy fazilatlarini - adolat,

ilm-ma'rifat, xalqparvarlik, dono siyosat, sabr-toqat va axloqiy komillik kabi mezonlarni ilgari suradi. "Saddi Iskandariy" dostoni nafaqat badiiy asar, balki mukammal jamiyat va adolatli davlat boshqaruvi haqidagi falsafiy-siyosiy konsepsiyadir. Unda ilgari surilgan insonparvarlik g'oyalari yosh avlodni vatanparvarlik va komillik ruhida tarbiyalashda hamon dolzarb ahamiyat kasb etmoqda[5;50]. Navoiy Iskandar obrazi orqali rahbarlikning mukammal ma'naviy dasturini yaratdi. Shoir nazarida haqiqiy rahbar kuch bilan emas, balki adolat, ilm va xalqparvarlik bilan ulug'lanadi. Ushbu g'oyalar bugungi kunda rahbarlik etikasi va yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Xulosa qismida ilmiy umumlashtirish, asarning g'oyaviy-badiiy qiymati, tadqiqot natijasi va zamonaviy ahamiyati chuqurroq ochilishi kerak. Professorlar odatda xulosada "nima isbotlandi?", "qanday ilmiy natijaga kelindi?", "asarning bugungi ahamiyati nimada?" degan jihatlariga e'tibor beradi. Sizning xulosangiz mazmunli, lekin ilmiy tahlil va umumlashtirish yetarli darajada chuqurlashtirilmagan. Mana kengaytirilgan, ilmiyroq variant: Asarda davlat qudrati kuch yoki zo'ravonlik bilan emas, balki xalq manfaatiga xizmat qiluvchi adolatli boshqaruv orqali mustahkamlanishi g'oyasi yetakchi o'rin egallaydi. Shoir nazarida haqiqiy hukmdor o'z nafsini jilovlay oladigan, ilm ahliga tayanuvchi va jamiyat osoyishtaligini eng oliy qadriyat deb biluvchi shaxsdir. Shu jihatdan Iskandar obrazi orqali Navoiy nafaqat o'z davrining siyosiy-ijtimoiy qarashlarini aks ettiradi, balki universal rahbarlik modelini yaratadi. Dostonda ilgari surilgan g'oyalar bugungi davr uchun ham dolzarb ahamiyatga ega. Ayniqsa, rahbarlik etikasi, ma'naviy boshqaruv, insonparvarlik va vatanparvarlik kabi tamoyillar yosh avlod tarbiyasida muhim nazariy-manaviy manba bo'lib xizmat qiladi. Asarning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, u yoshlarni komillik, adolat va xalq manfaatiga sadoqat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Demak, Alisher Navoiy Saddi Iskandariy orqali ideal jamiyat va mukammal rahbar haqidagi badiiy-falsafiy qarashlarini mujassamlashtirgan bo'lib, asar bugungi kunda ham ma'naviy-ma'rifiy va siyosiy-axloqiy tafakkur rivojida muhim manba sifatida o'z qiymatini saqlab qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Komilov, N. Tasavvuf. – Toshkent: Movarounnahr, 2009.
2. Navoi, A. Saddi Iskandariy. – Toshkent: Fan, 1993. – 559 b.
3. Navoiyshunoslik. Darslik. – Toshkent: O'zJTU, 2024. – 343 b.
4. Pardayeva, I. Навоий ва тарих ҳикмати. Монография. – Тошкент: "Наврӯз" нашриёти, 2020. – В. 84.

5. Pardayeva, I. “Saddi Iskandariy” dostonida rahbar shaxs obrazi // O‘zbekiston milliy axborot agentligi – O‘zA ilm-fan bo‘limi (elektron) jurnali, 2026 yil fevral soni. – B. 49.
6. Qayumov, A. P. Navoiy va Sharq qahramonlik dostoni an’analari. – Toshkent: Fan, 1970. – 165–172 b.